

ACADEMIA ROMÂNĂ
SCOSAAR

REZUMATUL TEZEI DE ABILITARE

TITLUL: Economie și societate în Sud-estul Europei în epoca modernă timpurie

Domeniul de abilitare: ISTORIE

Autor: Mária PAKUCS, CS I, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”

Prezenta teză de abilitare este structurată în două mari capitole, care se circumscriu principalelor rezultate ale lucrărilor mele recente și prefigurează șantierele de cercetare viitoare.

Capitolul I este o continuare firească a cercetării mele de doctorat pe registrele vamale de la Sibiu.¹ Am continuat să explor arhivele acestui oraș pentru surse referitoare la secolul al XVII-lea, dar am pus accentul mai degrabă pe instituțiile comerciale decât pe circulația bunurilor și a traficului

¹ Mária Pakucs-Willcocks, *Sibiu-Hermannstadt. Oriental Trade in Sixteenth Century Transylvania*. Staedteforschung. A. Darstellungen, vol. 73 (Köln: Böhlau, 2007).

comercial. Statutul juridic al negustorilor sosiți din Imperiul Otoman a devenit o cercetare autonomă, deoarece, în pofida studiilor destul de numeroase în această privință, există mult material inedit în arhivele Transilvaniei, care nuanțează și îmbogățește perspectiva asupra etapelor timpurii ale formărilor de rețele negustorești în Europa de sud-est. Un prim subiect de lămurit a fost dreptul de etapă, evoluția sa de la privilegiul medieval care a oferit negustorilor sași din Brașov și Sibiu un avantaj în toate relațiile de afaceri cu comercianții străini la erodarea lui de conținut perioada otomană a Transilvaniei. Grupurile de negustori au interacționat în ceea ce istoricii numesc „comerț transcultural”², cu practici comerciale ce pot fi urmărite încă din secolul al XIV-lea: cumpărături creditate și plăți la termen, cu tranzacții bazate pe încredere și reputație, iar domnii munteni valahi (sau moldoveni) acționând ca intermediari între „Turci” și ceilalți. Cel mai proeminent grup de comercianți străini care, pentru a folosi termenul lui Traian Stoianovich, au „cucerit” bastionul privilegiilor săsești din Transilvania, au fost negustorii creștini din Imperiul otoman, numiți generic „greci”. Transilvania a fost printre primele state din Europa Centrală, unde negustorii greci și alți elenizați din Balcani otomani s-au stabilit în asociații formale, cu statut juridic recunoscut de autorități. Motivele alegerii lor au fost probabil multiple. Începând cu 1541, Transilvania a devenit stat tributar al Porții, situație care a încurajat accesul supușilor otomani pe piața locală. Mai mult, orașele Brașov și Sibiu erau cele mai importante centre comerciale din regiune încă din Evul Mediu, oferind oportunități de afaceri bune pentru comerț profitabil. Cine era un „grec” în Transilvania modernă timpurie? ³ Termenul a fost folosit cu sensuri multiple: un „grec” era negustor vorbitor de greacă, de confesiune ortodoxă, dar în anumite cazuri orice negustor care venea din Imperiul otoman și aducea

² Francesca Trivellato, *The Familiarity of Strangers* (New Haven: Yale UP, 2009), 3-4.

³ Mathieu Grenet, „Grecs de nation”, sujets ottomans : expérience diasporique et entre-deux identitaires, v. 1770-v. 1830,” in *Les musulmans dans l'histoire de l'Europe, vol. 2, Passages et contacts en Méditerranée*, eds. Jocelyne Dakhlia and Wolfgang Kaiser (Paris: Albin Michel, 2013), 311-344.

produse orientale era numit „grec”.⁴ În esență, în timp ce situația lor s-a îmbunătățit în secolul al XVII-lea odată cu înființarea asociațiilor lor privilegiate, grecii și alți negustori străini din Imperiul otoman și-au păstrat statutul de străini. Chiar și atunci când au decis să se declare locuitori în scopuri fiscale și să dețină proprietăți în Transilvania, statutul lor juridic era inferior comercianților locali. Interdicțiile și limitările impuse negustorilor străini aveau menirea să păstreze avantajele comercianților locali pentru distribuție și vânzarea cu amănuntul. În această construcție complicată și cu siguranță nu liniară a statutului lor juridic, „grecii” au recurs la strategii individuale pentru a-și îmbunătăți șansele de integrare. Acestea au fost: căsătorii cu femei locale, cumpărarea de bunuri imobiliare, înobilarea, sau intrarea în serviciul prințului (anumiți greci arendau vama și minele de sare). Strategii de integrare similare au fost identificate de exemplu în Țara Românească și Moldova,⁵ deși amploarea prezenței grecești era incomparabil mai mare acolo decât în Transilvania.

În studiile mele am oferit o imagine de ansamblu asupra structurii instituționale și comerciale complexe care a modelat tipologia comercianților implicați în comerțul la distanță între Europa Centrală și Imperiul otoman prin Transilvania. De la sfârșitul Evului Mediu, rețelele comerciale bazate pe rudenie, etnie și religie care s-au format în provinciile otomane din Peninsula Balcanică au preluat în cele din urmă distribuția bunurilor otomane la nord de Dunăre. Rețelele lor tradiționale și companiile privilegiate, în special cele ale otomanilor creștini cunoscuți sub denumirea de „greci”, spre deosebire de

⁴ Edit Petri, „A görögök közvetítő kereskedeme a 17.-19. századi Magyarországon” *Századok* 130 no. 1 (1996): 69-70; Gelina Harlaftis, “International Business of Southeastern Europe and the Eastern Mediterranean, 18th century: Sources, Methods and Interpretive Issues”, in *Dove va la storia economica? Metodi e prospettive. Sec. XIII-XVIII - Where is Economic History Going? Methods and Prospects from the 13th to the 18th centuries*. Atti della “Quarantaduesima Settimana di Studi”, 18-22 aprile 2010, ed. Francesco Ammannati (Florence: Firenze University Press, 2011), 390-391.

⁵ Gheorghe Lazăr, *Les marchands en Valachie, XVIIe-XVIIIe siècles* (București: Institutul Cultural Român, 2006), 105-116; Cristian Nicolae Apetrei, „Forme de integrare socială a grecilor din Țara Românească și Moldova în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. Câteva observații generale” în *Arheologie și istorie în spațiul carpato-balcanic*, ed. Denis Căprăroiu (Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2011), 303-308.

companiile comerciale moderne de închiriere, au supraviețuit până în secolul al XIX-lea.⁶

Capitolul II al tezei mele de abilitare se concentrează pe istoria urbană. Partea I se ocupă de noile mele cercetări despre ideile bunei guvernări și reprezentările autorităților politice urbane din secolul al XVI-lea, bazate pe arhivele Sibiului. Am discutat conceptul de *gute Policey* și particularitățile sale în discursul politic al Transilvaniei secolului al XVI-lea. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, cuvântul „poliție” era conectat încă la doctrinele medievale și la sensul aristotelic al *politeiei*. „Poliția” și-a dobândit semnificația modernă la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când a ajuns să dezemneze instituția responsabilă cu ordinea publică, precum și tehnicile și aplicarea procedurilor de siguranță publică. Prin contrast, „poliția” modernă timpurie a fost înțeleasă ca un mod de guvernare. Astfel, *gute Policey* în teritoriile de limbă germană, *bonne police* din Franța sau poliția din Anglia s-au referit la guvernare și justiție, dar și la instituții și legislație. În Transilvania, un discurs similar al bunei guvernări este reflectat în normele și reglementările emise de consiliile municipale, începând cu secolul al XV-lea. Odată cu Reforma, autoritățile civice din orașe (orașele săsești, Cluj) au fost investite cu o misiune divină de a insufla cetățenilor lor o ordine socială bazată pe virtuțile creștine, iar aceste eforturi sunt mai evidente în statutele orașelor din secolele XVI și XVII. Legile somptuare, ca exemple reprezentative ale reglementărilor civice privind morala și ordinea, sunt uneori infuzate cu discurs și admonestări creștine.

Partea a II-a a capitolului II al acestei teze constă într-un articol de cercetare pe care am fost invitată să îl scriu pentru *Handbuch zur Geschichte Südosteuropas*, vol. V, „Wirtschaft und Gesellschaft in Südosteuropa bis 1800, ed. Markus Koller, *Handbuch zur Geschichte Südosteuropas* (ios-regensburg.de), care va fi tipărit în viitorul apropiat. Am furnizat o sinteză a

⁶ Maria Fusaro, “Cooperating mercantile networks in the early modern Mediterranean” *Economic History Review* 65 no. 2 (2012): 703.

studiilor actuale asupra orașelor transilvănene și bănățene și a provocărilor provocate de încorporarea în monarhia habsburgică. Studiul urmărește structurile sociale, politice și economice ale orașelor, evoluția demografică a acestora, schimbările de impozitare și legislație. Există un consens în rândul istoricilor că Transilvania în perioada modernă timpurie era o provincie covârșitoare rurală. Întreaga populație a regiunii este estimată la cca. 1,5 milioane de oameni, dintre care doar 13,1% (22 366 gospodării în 1750) erau locuitorii orașelor. Chiar și la sfârșitul secolului al XVIII-lea, existau doar 74 de orașe, cel mai mic număr din Imperiul Habsburgic, dintre care 88% erau orașe de piață. Judit Pál a susținut că procentul populației care locuia în orașe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, adică 14,4% în 1784-1787, este jumătate din raportul populației urbane din Ungaria (28,1%) și sub media europeană recunoscută de 20% locuitorii orașului din populația totală a perioadei. Aceste cifre plasează Transilvania într-o categorie similară cu periferiile nordice și estice ale Europei.

Istoriografiei noastre îi lipsește o lucrare cuprinzătoare asupra urbanității transilvănene, care să compileze studiile numeroase, dar dispersate, din ultimii ani, despre viața urbană și societățile urbane. Publicarea izvoarelor a fost la fel de semnificativă în ultimul deceniu, mai multe recensăminte fiind acum disponibile în transcriere și interpretare; o narațiune integratoare își așteaptă încă istoricii.